

Γιατί κατέρρευσε το καθεστώς του Καντάφι;

του Γιαννακόπουλου Βασίλη

Την Τετάρτη 16 Φεβρουαρίου 2011, εκατοντάδες Λίβυοι πολίτες κατέβηκαν στους δρόμους της Βεγγάζης ζητώντας για πρώτη φορά την παραίτηση του Λίβυου πρωθυπουργού Baghdadi Ali al-Mahmudi, μετά τη σύλληψη ενός δικηγόρου, γνωστού επικριτή του κανταφικού καθεστώτος. Την επομένη πραγματοποιήθηκε η πρώτη «ημέρα οργής» κατά του λιβυκού καθεστώτος, με αποτέλεσμα οι ανθρώπινες απώλειες να ξεπεράσουν τους 24 νεκρούς. Έκτοτε, ξεκίνησε η λιβυκή εξέγερση που πήρε τη μορφή εμφύλιου πολέμου. Μετά από περίπου οκτώ μήνες, οι αντικαθεστωτικοί με την υποστήριξη του NATO και άλλων δυνάμεων κατάφεραν να ανατρέψουν τον Qadhafi και το καθεστώς του.

Γιατί όμως εξεγέρθηκε ο λιβυκός λαός; Ποια κατάσταση επικρατούσε πριν την έναρξη των εξεγέρσεων; Ποια ήταν τα πολιτικά δικαιώματα και οι πολιτικές ελευθερίες των Λίβυων πολιτών;

Τα πολιτικά δικαιώματα

Το λιβυκό καθεστώς ήταν αυταρχικό και η διαφθορά ήταν διάχυτη τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον κρατικό τομέα. Πρακτικά, ο συνταγματάρχης Muammar al-Qadhafi, χωρίς να φέρει κάποιο επίσημο τίτλο, κατείχε την απόλυτη εξουσία. Οποιαδήποτε εναντίωση με τις αρχές της επανάστασης του 1969, που καθορίζονται στην «Πράσινη Βίβλο», θεωρούνταν παράνομη πράξη. Η σύσταση και η λειτουργία πολιτικών κομμάτων απαγορευόταν.[1] Η κυβέρνηση έλεγχε στενά κάθε είδους πολιτική δραστηριότητα. Η οργάνωση ή συμμετοχή σε ομάδες με πολιτική δραστηριότητα επέφερε ποινές φυλάκισης και σε κάποιες περιπτώσεις τη θανατική ποινή. Για το λόγο αυτό, η αντιπολιτευτική δραστηριότητα περιοριζόταν στο εξωτερικό. Η πολιτική πολυφωνία αποδοκιμαζόταν και από τη λιβυκή ελίτ. Βέβαια, πριν την έναρξη της εξέγερσης, όταν δηλαδή άρχισε να διαφαίνεται ότι μετά την Τυνησία και την Αίγυπτο το ντόμινο των αραβικών εξεγέρσεων θα διερχόταν και από τη Λιβύη, υψηλόβαθμα κυβερνητικά στελέχη παρότρυναν τον Qadhafi να διευρύνει τη λαϊκή συμμετοχή στις υφιστάμενες κυβερνητικές θέσεις, αλλά ήταν πλέον αργά.

Η δικαστική εξουσία στο σύνολό της υπάκουε στα κελεύσματα του καθεστώτος. Το Λαϊκό Δικαστήριο, γνωστό για τις καταδίκες των πολιτικά διαφωνούντων, καταργήθηκε το 2005, αλλά αντικαταστάθηκε από το Δικαστήριο Κρατικής Ασφαλείας, το οποίο συνέχισε να λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο. Το 2009, το «Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» ανέφερε ότι 500 πολιτικοί κρατούμενοι παρέμεναν υπό κράτηση, παρά το γεγονός ότι είχαν αθωωθεί. Οι μυστικές συλλήψεις, φυλακίσεις και εξαφανίσεις πολιτικών αντιφρονούντων ήταν συχνό φαινόμενο και η τύχη χιλιάδων κρατουμένων τα τελευταία 30 χρόνια παραμένει άγνωστη ακόμη και σήμερα. Το 1996, στις φυλακές Abu Salim, περίπου 1.200 φυλακισμένοι δολοφονήθηκαν από τους φρουρούς, όταν προσπάθησαν να εξεγερθούν. Παρά τις εκκλήσεις για επίσημη έρευνα της υπόθεσης, η κυβέρνηση τήρησε σιγή ιχθύος και φυσικά δεν ασκήθηκε καμία ποινική δίωξη.

Η διαφθορά ήταν διάχυτη τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον κρατικό τομέα. Το 2010, δημιουργήθηκε μια νέα υπηρεσία στο υπουργείο Τύπου, που ήταν επιφορτισμένη με την

παρακολούθηση των δημοσιογράφων, οι οποίοι δημοσίευαν πληροφορίες για την κρατική διαφθορά. Μάλιστα, τον Ιανουάριο του 2010, τέσσερις δημοσιογράφοι συνελήφθησαν επειδή πραγματοποίησαν έρευνα και δημοσίευσαν μια περίπτωση διαφθοράς στη Βεγγάζη. Σύμφωνα με το διεθνή οργανισμό Transparency International, ο «Δείκτης Αντίληψης της Διαφθοράς για το 2010» (Corruption Perceptions Index - CPI) ήταν 2,2 και η χώρα καταλάμβανε την 146^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη (συνολικά μεταξύ 178 χωρών).[2]

Κοινωνικά, οικονομικά, στρατιωτικά και πολιτικά, οι περίπου 140 λιβικές φυλές και μεγάλες οικογένειες έπαιζαν σημαντικό ρόλο. Ειδικά, οι προερχόμενοι από τη φυλή Qadhafa, από την οποία κατάγεται και ο ίδιος ο Λίβυος μονάρχης, κατείχαν υψηλόβαθμες κυβερνητικές θέσεις. Κάποια μέλη μεγάλων φυλών, όπως οι φυλές Magariha, Misurata και Warfalla, επεδίωξαν να προωθήσουν περαιτέρω τα συμφέροντά τους, μέσα από αυτές τις υψηλόβαθμες κυβερνητικές θέσεις, ενώ κάποια μέλη άλλων φυλών αντιτάχθηκαν στο καθεστώς εξαιτίας των φυλετικών διακρίσεων. Σ' αυτές τις φυλετικές διακρίσεις και αντιπαλότητες στηρίχθηκαν μερικοί υψηλόβαθμοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των δυνάμεων ασφάλειας και προχώρησαν σε ανεπιτυχή πραξικοπήματα κατά του Qadhafi (1993 και 1996), με αποτέλεσμα να καταδικασθούν σε θάνατο.

Πριν την έναρξη του εμφύλιου πολέμου, ο Qadhafi είχε πραγματοποιήσει αποσπάσεις και εκκαθαρίσεις των ανώτερων και ανώτατων αξιωματικών, προκειμένου να περιορίσει τον κίνδυνο πραξικοπήματος ή την εμφάνιση κάποιου είδους αντιπολίτευσης μέσα από τις τάξεις των ενόπλων δυνάμεων. Ωστόσο, αυτές οι κινήσεις, που βασίζονταν σε πολιτικά κριτήρια, προκάλεσαν περαιτέρω μείωση της ήδη χαμηλής επιχειρησιακής δυνατότητας των ενόπλων δυνάμεων, έριξαν την ετοιμότητα του στρατού και τελικά δεν απέτρεψαν τη φυγή αρκετών αξιωματικών και την ένταξή τους στη δύναμη των αντικαθεστωτικών.

Οι πολιτικές ελευθερίες

Ο Τύπος δεν ήταν ανεξάρτητος. Η ελευθερία στους κόλπους της ακαδημαϊκής κοινότητας ήταν αυστηρά περιορισμένη. Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι ήταν επίσης απαγορευμένο, εκτός των περιπτώσεων που είχαν σαν στόχο την υποστήριξη του καθεστώτος. Σύμφωνα με τη «Διεθνή Αμνηστία», ακόμη και οι συγγενείς των κρατουμένων, που κάθε εβδομάδα συνήθιζαν να συγκεντρώνονται στη Βεγγάζη, παρενοχλούνταν, εκφοβίζονταν και σε κάποιες περιπτώσεις συλλαμβάνονταν. Ανάλογη συμπεριφορά από τις δυνάμεις ασφάλειας αντιμετώπιζαν τόσο οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) όσο και τα εργατικά συνδικάτα. Η νομοθεσία επέτρεπε τη σύσταση και τη λειτουργία των ΜΚΟ, αλλά όσες από αυτές λειτουργούσαν, έπρεπε να διατηρούν ταυτόχρονα και στενές σχέσεις με το καθεστώς.

Τα κρατικά ΜΜΕ λειτουργούσαν ως κυβερνητικά φερέφωνα, ενώ οι δημοσιογράφοι εργάζονταν σε ένα κλίμα φόβου και αυτολογοκρισίας. Όσοι δυσαρεστούσαν το καθεστώς φυλακίζονταν. Το καθεστώς έλεγχε και το διαδίκτυο. Ειδικά το 2010, οι ιστοσελίδες με ανεξάρτητη ειδησεογραφία αντιμετώπισαν μια συστηματική δίωξη. Ακόμη και οι αντιπολιτευόμενες ιστοσελίδες του εξωτερικού συχνά δέχονταν κυβερνοεπιθέσεις, προκειμένου οι Λίβυοι πολίτες να μην έχουν πρόσβαση σ' αυτές.

Ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών από την Υποσαχάρια Αφρική, που εργάζονταν στη Λιβύη ή διέρχονταν προκειμένου να περάσουν στην Ευρώπη, συχνά αντιμετώπιζαν αναγκαστικό επαναπατρισμό, παρότι στις χώρες τους υπήρχε υψηλός κίνδυνος να φυλακισθούν και να βασανισθούν. Το 2009, υπογράφηκε διμερής συμφωνία μεταξύ Ιταλίας και Λιβύης, που προέβλεπε τη διεξαγωγή κοινών ναυτικών επιχειρήσεων, προκειμένου να περιορισθεί η παράνομη μετανάστευση προς την Ευρώπη. Σύμφωνα με αναφορές οργανισμών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στις εν λόγω επιχειρήσεις υπήρξαν περιπτώσεις που οι λιβικές ναυτικές δυνάμεις έβαλαν με πραγματικά πυρά κατά των πλοίων, που πιθανόν μετέφεραν παράνομους μετανάστες. Η δραστηριότητα των ανθρωπιστικών οργανώσεων ενοχλούσε το καθεστώς. Για το λόγο αυτό, τον Ιούνιο του 2010, η κυβέρνηση της Λιβύης εκδίωξε από τη χώρα τους εκπροσώπους της «Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες», χωρίς καμία προειδοποίηση ή δικαιολογία.

Επίσης, οι γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα με τους άνδρες. Ωστόσο, ορισμένοι νόμοι και κοινωνικά πρότυπα δαιμονίζουν τις εις βάρος τους διακρίσεις, ιδίως σε θέματα γάμου, διαζυγίου και κληρονομικότητας. Αρκετές γυναίκες εκδιώκονται από τις εστίες και τις οικογένειές τους, με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε ιδιαίτερα ευάλωτα άτομα. Το καθεστώς

θεωρούσε τις γυναίκες αυτές ως «παραστρατημένες» και τις οδηγούσε σε εγκαταστάσεις κοινωνικής αποκατάστασης, οι οποίες όμως δεν διαφέρουν από φυλακές.

Οι λιγοστοί μη Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Λιβύης επιτρέπεται να ασκούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα σχεδόν ελεύθερα, παρότι το Ισλάμ είναι η επίσημη θρησκεία και το Κοράνι συνιστά τη βάση για τον ισλαμικό χαρακτήρα τόσο της νομοθεσίας όσο και της κοινωνίας. Οι αρχές ανησυχώντας για τη δράση της “Islamic Fighting Group” (IFG) και της “al-Qaeda in Maghreb” (AQIM), που τα τελευταία χρόνια αύξησε συνεχώς τη δύναμή της στη βόρεια Αφρική, παρακολουθούσαν τα τεμένη καθώς υπήρχαν αναφορές για δραστηριότητα φανατικών Μουσουλμάνων που ήσαν μέλη της εν λόγω οργάνωσης.[3]

Από τον αυταρχισμό στη δημοκρατία (;)

Σήμερα, ο Muammar al-Qadhafi, γιος μιας οικογένειας Βεδουίνων που ανδρώθηκε στην έρημο της Σύρτης, δεν ζει πλέον. Ο θάνατός του σηματοδοτεί το τέλος της εποχής των ισχυρών εθνικιστών Αράβων ηγετών. Τη θέση του αναμένεται να καταλάβει η νέα γενιά των Αράβων επαναστατών, που διακρίνεται για την έλλειψη ηγετικών φυσιογνωμιών. Η γενιά των εξεγερμένων της «αραβικής άνοιξης».

Το μείζον ερώτημα είναι αν ο λιβυκός λαός θα μπορέσει να βαδίσει προς τη δημοκρατία, χωρίς την ανάδυση επιπρόσθετων απειλών, όπως για παράδειγμα οι επιμέρους εμφύλιες συγκρούσεις, η έξαρση της ισλαμικής τρομοκρατίας, κτλ, που θα επιδεινώσουν και πάλι την εσωτερική και περιφερειακή κατάσταση ασφάλειας.

Ο δρόμος είναι μακρύς και ο λιβυκός λαός γνωρίζει ότι οι εν δυνάμει εξωτερικοί κρατικοί ή μη κρατικοί δρώντες παραδοκούν, καθώς τα συμφέροντά τους σχετικά με τους λιβυκούς υδρογονάνθρακες είναι σημαντικά.

[1] Η σύσταση και η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων και των πολιτικών οργανώσεων απαγορευόταν βάσει του Νόμου 71 του 1972.

[2] Η μέτρηση του μεγέθους της διαφθοράς μιας χώρας θεωρείται περίπλοκη διαδικασία, καθώς χρησιμοποιεί τη στατιστική για την αξιολόγηση 13 (το μέγιστο) ανεξάρτητων μεγεθών, προκειμένου να καταλήξει σε μια απόλυτη τιμή (Corruption Perceptions Index, CPI). Ο CPI παίρνει τιμές από 0 έως 10 (το 10 αντιστοιχεί σε μηδενική διαφθορά, ενώ το 0 αναφέρεται σε πολύ διεφθαρμένη χώρα).

Transparency International, “Corruption Perceptions Index 2010”

[3] Το 2007, είχε δημοσιευθεί ότι η λιβυκή οργάνωση «Ισλαμική Μαχόμενη Ομάδα» (Islamic Fighting Group – IFG) είχε ενταχθεί στο διεθνές δίκτυο της Al-Qaeda.

BBC, “Libyan Islamists join al-Qaeda”, November 3, 2007